

Mr Gordana Marjanović*

NEOKLASIČNA VERSUS KRIVA PONUDE RADA SA NEGATIVNIM NAGIBOM

Apstrakt: U radu se analizira neoklasična kriva ponude rada, koja je opšteprihvaćena u savremenoj literaturi i koja ima pozitivan nagib. Nasuprot neoklasičnoj je kriva ponude rada sa negativnim nagibom, koja se odnosi na veliki deo svetske populacije ali je malo zastupljena u savremenoj literaturi.

Ključne reči: neoklasika, ponuda rada, tržište rada, ravnoteža, nadnica.

Abstract: This paper deals with neoclassical model of labour supply, widely accepted upward-sloping curve in contemporary literature. Contrary to the neoclassical one is downward-sloping labour supply curve, referring to most of the world population though not widely exercised in contemporary literature.

Key words: neoclassical theory, labour supply, labour market, equilibrium, wage.

1. Neoklasična kriva ponude rada sa promenom nagiba

Neoklasična škola ekonomske misli je jedna od najznačajnijih i najuticajnijih teorijskih škola, koja se razvila u drugoj polovini XIX veka. Izuzimajući period kejnzijanizma, neoklasika dominira u čitavom XX veku a njen uticaj je nesumljiv u velikim teorijskim pravcima: monetarizmu, novoj klasičnoj ekonomiji, ekonomiji ponude.

Neoklasični model, polazeći od svojih osnovnih postulata koje primenjuje i na tržište rada, ima sledeće karakteristike tog tržišta:

1. polazi se od savršeno konkurentnog tržišta rada na kome se sučeljavanjem ponude i tražnje formira ravnotežna nadnica;
2. nadnica kao cena radne snage određuje se prema načelu granične produktivnosti rada;
3. postoji potpuna fleksibilnost u oba smera, čijim se varijacijama tržište rada čisti - uravnotežuje;
4. postoji puna zaposlenost a frikciona nezaposlenost je rezultat kratkoročnih fluktuacija radnika u traženju posla.

* Asistent Ekonomskog fakulteta u Kragujevcu

Od ključnog značaja za funkcionisanje tržišta rada u neoklasičnom modelu izdvajaju se dva postulata:¹

prvo, realna nadnica je jednaka graničnom proizvodu rada $\frac{W}{P} = MPN$, (tj. nadnica je jednaka graničnom proizvodu poslednjeg uposlenog radnika);

drugo, realne nadnice su jednake graničnoj nekorisnosti rada $\frac{W}{P} = MDM_L$ (tj. postoji trade-off između dokolice i rada), pa se u toj tački izjednačavaju ponuda i tražnja za radnom snagom i formira ravnotežna nadnica.

Drugi navedeni postulat je krajnji efekat i posledica neoklasične krive pojedinačne ponude rada koja se dobija na osnovu baznog modela odluke rad-dokolica. Potrebna su dva seta informacija za određivanje optimalne distribucije vremena pojedinca između rada i dokolice:

prvo, to su preference pojedinca koje su date krivama indiferencije i

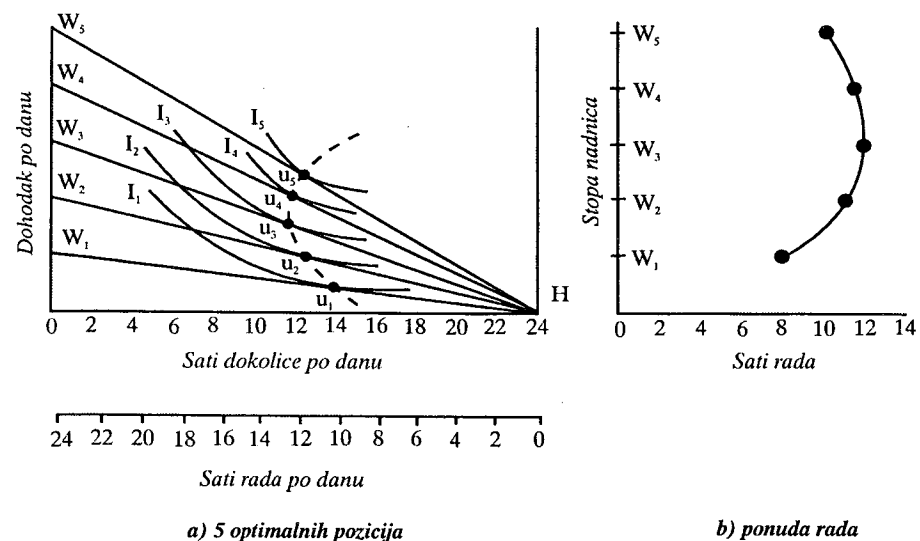
drugo, to su tržišne informacije date budžetskim ograničenjem.²

Prvi set informacija datih krivama indiferencije prikazuje različite kombinacije realnog dohotka i vremena dokolice koje će doneti određeni nivo korisnosti ili satisfakcije nekom pojedincu. Krive indiferencije imaju nagib na dole i konveksne su prema početku.

Drugi set informacija za određivanje optimalne distribucije vremena pojedinca između rada i dokolice odnosi se na tržišne informacije date budžetskim ograničenjem. Budžetske linije počinju od 0, kada nema rada jer je sve dokolica, a dalje pojedinac menja dokolicu za dohodak po stopi jednakoj realnoj nadnici $\frac{W}{P}$ po satu. Nagib linije budžeta je realna nadnica i on odražava činjenicu da pri višoj realnoj nadnici ako povećamo časove rada dobijamo veliki dohodak.³

Optimalna pozicija koja maksimira korist se može odrediti sumiranjem subjektivnih preferenci datih krivama indiferencije i objektivnih tržišnih informacija sadržanih u svakoj budžetskoj liniji. Pojedinac maksimira ukupnu korisnost postizanjem najviše moguće krive indiferencije, uz odgovarajuće budžetsko ograničenje i u ovoj optimalnoj poziciji pojedinac i tržište su u saglasnosti oko relativne vrednosti dokolice i realnog dohotka. Ako se posmatra

više krivulja indiferencije i budžetskih linija, dobija se optimalna pozicija u vezi sa svakom linijom budžetskog ograničenja, što je prikazano na sledećem dijagramu.⁴

Dijagram 1.1. Izvođenje krive pojedinačne ponude rada

Za određenog radnika sati rada se mogu povećati kad nadnica raste do neke tačke, kad dalje povećanje nadnice može dovesti do ponude manje sati rada. Ako se optimalne tačke sa slike a) prevedu na sliku b) gde vertikalna osa predstavlja stopu nadnica a horizontalna sate ponuđenog rada, dobijamo krivu ponude rada. To je kriva pojedinačne ponude rada sa promenom nagiba. Ona je jednim delom rastuća, a onda se nagib menja u suprotnom pravcu (tačka u_3). Svaki pojedinac ima svoju krivu pojedinačne ponude rada, a kakav će njen oblik i tačka savijanja biti, zavisi od efekta dohotka i efekta supstitucije, odnosno od izbora optimalnih tačaka određenih krivama indiferencije i linijama budžetskog ograničenja.

Empirijska istraživanja o obliku krive pojedinačne ponude rada i rezultati istraživanja koja su izvršili Kilingsworth, Keeley, Heckman, Layard i dr.,⁵ pokazala

¹ Dornbusch, R., Fischer, S., (1994) Macroeconomics, Mc Graw Hill, str. 495.

² Elliott, R.F., (1990) Labor Economics, Mc Graw Hill, London, str. 29.

³ Froyen, R.T., (1990) Macroeconomics, Macmillan Publishing Company, London, str. 54.

⁴ Ehrenberg, R.G., Smith, R.S., (2000) Modern Labor Economics, Addison Wesley Longman, Inc., str. 225.

⁵ Kelly, G.M., (2000) Employment and concepts of work in the new global economy, International Labour Review, Vol. 139, No. 1, str. 13-18.

su da je ponuda rada muškaraca mnogo manje osetljiva na promene nadnica od ponude rada žena. Kriva ponude rada muškaraca samo blago menja nagib dok kod žena ima jako pozitivan nagib. Dakle, efekat dohotka blago dominira nad efektom supstitucije kod muškaraca, dok kod žena efekat supstitucije dominira efektom dohotka.

Na pomeranje krive ponude rada utiču faktori definisani kao determinante ponude rada. To su:⁶

1. ostale stope nadnice, gde povećanje (smanjenje) nadnica plaćenih u ostalim zanimanjima za koje su radnici na određenom tržištu rada kvalifikovani, će smanjiti (povećati) ponudu rada na posmatranom tržištu;

2. dohodak koji nije nadnica, gde povećanje (smanjenje) ovakvih, uglavnom neradnih primanja (nasledstvo, dobitak na lutriji itd.), će smanjiti (povećati) ponudu rada;

3. ukupna ili sumirana preferenca rad-dokolica, gde povećanje (smanjenje) preferenci ljudi za radom u odnosu na dokolicu, će povećati (smanjiti) ponudu rada;

4. aspekti posla koji nisu u vezi sa nadnicama, gde poboljšanje (pogoršanje) uslova rada povećava (smanjuje) ponudu rada;

5. broj kvalifikovanih ponuđača, gde povećanje (smanjenje) broja kvalifikovanih ponuđača određene vrste rada povećava (smanjuje) ponudu rada.

2. Teorije o krivi ponude radne snage sa negativnim nagibom

Postojeća literatura ekonomije rada u vezi sa ponudom rada uglavnom ne pravi razliku između ponude rada siromašnih radnika i ponude onih koji nisu siromašni. Ekonomski uslovi sa kojima se suočavaju siromašni radnici se fundamentalno razlikuju od ekonomskih i životnih uslova drugih radnika. Nadnice zadržavanja⁷, efekat dohotka i efekat supstitucije se takođe razlikuju i imaju određene implikacije na ponudu rada i oblik krive ponude rada.

Prethodna analiza je dala objašnjenje o obliku krive pojedinačne ponude rada koja ima pozitivan nagib i koji se u gornjem delu krive menja. Ova analiza je osnova neoklasične teorije i uglavnom je bazirana na posmatranju radnika u razvijenim zemljama, koji nisu siromašni. Empirijske studije koje se bave istraživanjem ponude rada radnika koji su siromašni, radnika iz zemalja u razvoju

⁶ Enhrenberg, R.G., Smith, R.S., op.cit., str. 231-245.

⁷ To je najniža nadnica koja zadržava radnike na tržištu rada odnosno, to je minimum prihvatljive tržišne stope prinosa radne snage i ona se nalazi na najnižoj tački krive pojedinačne ponude rada.

došle su do zaključka da kriva ponude rada ovih radnika ima negativan nagib.⁸ Međutim, objašnjenja pojedinih autora zašto je kriva ponude rada siromašnih radnika negativnog nagiba su različita. Jedno od objašnjenja je tzv. izopačeno ekonomsko ponašanje siromašnih radnika ili teorija izopačenog mentaliteta.⁹ Ova teorija smatra da siromašni radnici imaju jaku preferencu za dokolicu ako je zadovoljen minimum potreba njihovog opstanka, da su standardi minimalni, da je opstanak cilj za koji se radi i kada se taj cilj ostvari, oni prestaju da rade. Ovo objašnjenje ne uzima u obzir činjenicu da uglavnom siromašni radnici rade neuobičajeno dugo, na fizički iscrpljujućim radnim mestima, a ipak ne uspevaju da zadovolje ni minimum potreba, pa teorija izopačenog mentaliteta dominira. Ova teorija smatra da je ponašanje ponude rada siromašnih radnika neracionalno.

Teorija izopačenog mentaliteta ovakav zaključak izvodi iz dva segmenta:

⇒ prvi se odnosi na koncept opstanka, a

⇒ drugi se odnosi na nadnicu zadržavanja.

Prema prvom konceptu za ljude u kategoriji sa najnižim dohotkom se kaže da opstaju, a njihov standard života se zove opstankom, bez obzira na to da li to podrazumeva minimum pristojnosti koje zahtevaju standardi opstanka. Ali, ako se najniži životni standard u nekom društvu u određenom vremenskom periodu uzme kao standard za opstanak, kako su to učinili pobornici teorije izopačenog mentaliteta, to onda eliminiše svaku mogućnost življenja ispod opstanka i ponude rada ispod nivoa opstanka. Međutim, mnoge studije pokazuju da najniži uočeni standard u društvu ne mora da bude i standard opstanka, da mnogi ljudi žive i rade ispod ovog standarda.¹⁰ Za takve ljude pobornici teorije izopačenog mentaliteta kažu da su izopačeni (da se neekonomski, neracionalno ponašaju), pa njihova kriva ponude rada nema standardni oblik sa nagibom na gore.

Drugi segment se odnosi na nadnicu zadržavanja i to je shvatanje koje smatra ponašanje ponude siromašnih radnika neracionalnim. Teorija izopačenog mentaliteta pretpostavlja da pri stopi nadnice zadržavanja radnik raspolaže

⁸ Sharif, M., (2000) Inverted "S" - The complete neoclassical labour - supply function, International Labour Review, Vol. 139, No. 4, str. 410.

⁹ Istraživanja koja su vršili drugi autori došla su do sličnih rezultata, koje su nazvali "ponašanje limitirane aspiracije", teorija "ciljnog dohotka", ponašanje "mentaliteta opstanka" itd.

¹⁰ Trećina svetske populacije (oko 1,7 milijardi ljudi) živi u apsolutnom siromaštvu, ispod zvanične linije siromaštva, što je zvanični standard opstanka. Ako se tu ubroje i oni koji žive na liniji ili nešto malo iznad linije siromaštva, onda je ovaj broj mnogo veći, pa se njihovo ponašanje ponude rada ne može analizirati pomoću postojeće teorije ponude rada sa nagibom na gore.

dohotkom opstanka iz neradnih izvora (prošla štednja, nasljedstvo itd.), što mu omogućava da napusti posao ako stopa nadnice padne ispod nivoa zadržavanja. Međutim, ovde se opet isključuje mogućnost življenja ispod opstanka i mogućnost ponude rada ispod opstanka. Kada dođe do pada nadnica ispod nadnice zadržavanja siromašni radnici, koji nemaju štednju niti bilo kakav drugi izvor prihoda, povećavaju ponudu rada, a ne napuštaju posao niti rade manje. Kriva ponude rada je opadajuća, ima negativan nagib do nivoa minimalne stope nadnice pri kojoj je količina rada koju nudi radnik maksimalno limitirana njegovom fizičkom izdržljivošću. Ovaj stav je suprotan tezi o izopačenom mentalitetu jer je očigledno da je opadajuća kriva ponude radnika rezultat njegovog racionalnog ekonomskog ponašanja uzrokovanog nemaštinom. Zato se nameće logičan zaključak da je kriva ponude rada siromašnih radnika negativnog nagiba, ne zato što su oni izopačenog mentaliteta ili neracionalni, već zato što su siromašni.¹¹

Empirijske studije o ponudi rada u razvijenim zemljama vrše a priori pretpostavku o krivi ponude rada sa nagibom na gore i delom krive sa promenjenim nagibom. Nijedna od ovih studija ne pruža analizu ponude rada siromašnih koji rade za veoma niske nadnice u odsustvu drugih izvora prihoda.¹² Ovaj nedostatak vršenih istraživanja objašnjava se visokim nivoom socijalne i druge pomoći za nezaposlene, jakim sindikalnim organizacijama koje postoje u razvijenim zemljama i zakonom o minimalnim nadnicama koji se obavezno donose u razvijenim zemljama.

Studije o ponašanju krive ponude rada siromašnih radnika u tradicionalnim privredama zemalja u razvoju, pružaju mnogo više dokaza hipotezi o postojanju krive ponude rada sa negativnim nagibom. Tržišta rada u ovim privredama su uglavnom oslobođena institucionalnih ograničenja kao što su minimalne nadnice i sindikati, i veliki broj radnika koji se angažuje na tržištu rada živi u apsolutnom siromaštvu, živeći samo od nadnica.

Mnogobrojne su studije u zemljama u razvoju koje se bave krivom ponude rada. Jedna od njih¹³ jeste studija koja prati ponašanje ponude rada hronično siromašnih radnika koji žive samo od nadnice koja je uglavnom ispod nivoa

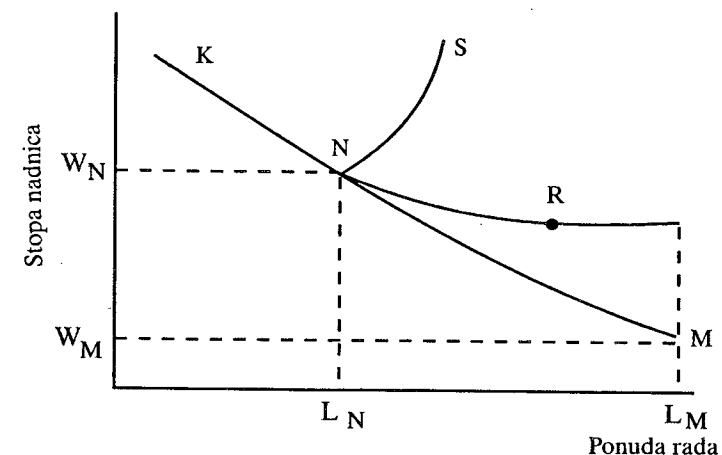
¹¹ Sharif, M., op.cit., str. 418.

¹² Jedan od izuzetaka je knjiga Bernsteina i Schmitta *The State of Working America* (1997) koja se u periodu od 1980. do 1995.godine bavi istraživanjem ponude siromašnih radnika na tržištu rada u SAD, gde su nadnice na vrlo niskom nivou, pa porodice radnika zaista trpe ekonomsku bedu ne uspevajući da održe ukupan porodični dohodak. Zato veliki procenat radnika radi više poslova u isto vreme, što utiče na veću ponudu

¹³ Sharif, M., op.cit., str. 421.

opstanka. Ovi radnici moraju da rade veoma dugo i naporno¹⁴ u pokušaju da obezbede goli opstanak. Čak žrtvujući potreban fizički odmor oni obično ne uspevaju da zadovolje osnovne potrebe za hranom, pa im nedostaju i hrana i odmor. Ovaj nedostatak hrane i fizičkog odmora zajedno sa velikim obimom rada koji se nudi, zove se fenomen osiromašene prodaje.

Ovaj fenomen generiše opadajuću krivu ponude rada, prikazujući ekspanziju ponude rada pri opadanju stope nadnice. Sumiranjem svih saznanja o teoriji opstanka, nadnici zadržavanja i fenomenu osiromašene prodaje, moguće je nacrtati krivu ponude rada siromašnih radnika sa negativnim nagibom na dijagramu 2.1.¹⁵

Dijagram 2.1. Kriva ponude rada sa negativnim nagibom

Kriva ponude rada KNR je negativnog nagiba a maksimalna količina rada koju nudi radnik je data tačkom R, što implicira izobilje rada, odnosno ima ga mnogo više u odnosu na sredstva za proizvodnju. Ono što obilje rada dalje implicira jeste spuštanje stope nadnice na veoma nizak nivo, ispod linije ili tačke opstanka uz veoma dugotrajan rad siromašnih radnika. Nova kriva ponude rada je KNM uz znatno niži nivo nadnica i dalje veoma visoku ponudu rada. Tačka N pokazuje dohodak opstanka (nivo nadnica W_N) a tačka M pokazuje fenomen osiromašene prodaje (nivo nadnica W_M).

¹⁴ U proseku 71 sat nedeljno

¹⁵ Sharif, M., op.cit., str. 427.

Kriva ponude rada sa nagibom na gore (deo NS) je tradicionalna kriva ponude rada koja ne govori ništa o ponudi rada siromašnih radnika. Utoliko je prethodna analiza značajnija jer se bavi ponudom rada siromašnih radnika koji nisu institucionalno zaštićeni, pa njihova kriva ponude rada ima negativan nagib.

Zaključak

Analiza krive pojedinačne ponude rada dovodi do zaključka da ona može da bude pozitivnog nagiba sa delom krive gde se nagib menja i negativnog nagiba. Osnovu neoklasične analize čini kriva ponude rada sa pozitivnim nagibom i ona je opšteprihvaćena. Pojedinačno radnici imaju različite preference u vezi dokolice, različite nivoe dohotka koji nisu nadnice, različite motive za rad itd. Zato se krive pojedinačne ponude rada razlikuju. Tržišna ponuda rada sumira sve pojedinačne ponude rada u jednu krivu koja ima pozitivan nagib. Ovakvu neoklasičnu analizu ne prihvata kejnzijanska teorija koja smatra da neoklasična ponuda rada netačno opisuje način ponašanja radnika.

Savremena literatura iz ekonomije rada uglavnom zanemaruje krivu ponude rada sa negativnim nagibom, iako veliki deo svetske populacije živi u apsolutnom siromaštvu, pa se preferencije ovih radnika ne mogu na pravi način izraziti uz pomoć neoklasične krive ponude rada.

Literatura

1. Dornbusch, R., Fischer, S. (1994) *Macroeconomics*, Mc Graw Hill, London.
2. Elliott, R.F. (1990) *Labor Economics*, Mc Graw Hill, London.
3. Ehrenberg, R.G., Smith, R.S. (2000) *Modern Labor Economics*, Addison Wesley Longman, Inc.
4. Froyen, R.T. (1990) *Macroeconomics*, Macmillan Publishing Company, London.
5. Kelly, G.M. (2000) Employment and concepts of work in the new global economy, *International Labour Review*, Vol. 139, No. 1.
6. Sharif, M. (2000) Inverted "S" - The complete neoclassical labour - supply function, *International Labour Review*, Vol. 139, No. 4.
7. Burda, M., Viploš, Č. (2004) *Makroekonomija*, Centar za liberalno-demokratske studije, Beograd.
8. Jakšić, M. (2003) *Makroekonomija*, Čigoja štampa, Beograd.